

I. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 373.377.5:7

Бованенко О.О.

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНА» ТА «ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА» У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

У статті проаналізовано складові та рівні культури особистості у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників. Деталізовано види культури особистості. А також розкрито сутність поняття «естетична культура» та «художня культура» особистості. Охарактеризовано взаємозв'язок «естетичної» та «художньої» культури в процесі формування особистості. Подано узагальнене визначення художньо-естетичної культури.

Ключові слова: культура особистості, індивідуальна культура, складові культури особистості, рівні культури особистості, політична культура, естетична культура, етична культура, економічна культура, екологічна культура, професійна культура, правова культура, художня культура, естетичне сприйняття, естетичні почуття, естетичні смаки, художні цінності, взаємозв'язок естетичної і художньої культури, художньо-естетична культура.

На сьогоднішньому етапі наукові підходи до формування культурної свідомості особистості ґрунтуються на системі взаємозв'язку «культура-особистість», а саме формування відбувається в суспільстві під впливом соціальних (у широкому розумінні) факторів.

Культура особистості в системі тієї чи іншої суспільної групи складається значною мірою стихійно: людина з дитинства наслідує старших, привчається виконувати певні правила поведінки, засвоює основоположні для даної культури поняття; набуває ту ціннісну систему, яка характерна для культури даного соціуму [5].

Філософський підхід до поняття особистості дозволяє визначити її як внутрішній принцип людини, що характеризується унікальністю та відкритістю, які, в свою чергу, реалізуються в самопізнанні та самотворенні і об'єктивуються в артефактах культури [20].

Е. Гусинський вважає, що шлях індивідуальної культури вибудовується у відповідності до власної природи людини та культури суспільства. «Культура суспільства визначає горизонт розвитку культури особистості, але при наявності ярко вираженої творчої активності, особистість з часом може підійти до горизонту настільки близько, що це змусить його посунути – так вплив видатної індивідуальної культури перетворює культуру суспільства» [4, с. 63].

Отже, на нашу думку, має право на існування твердження, що культура особистості складається з:

- предметних результатів діяльності суспільства (результати пізнання, твори мистецтва, норми права й моралі);
- суб'єктивних людських сил і здібностей (світогляд (широкий); знання і вміння; професійні навички; рівень інтелектуального, морального, естетичного розвитку).

Тобто, можемо виділити наступні рівні культури особистості:

- суспільний, що включає рівень культури, сформований під впливом суспільних факторів, середовища існування;
- індивідуальний – який формується власними силами шляхом особистого сприйняття, через власні емоції існуючої системи культурних цінностей, формування на підставі такого сприйняття власної системи поглядів, а також вдосконалення цієї системи шляхом її реалізації через творчість.

Реалізація потенціалу особистості відбувається у різноманітних сферах. Тому різні автори відокремлюють види культури у різних сферах:

- політичну культуру особистості – рівень і характер політичних поглядів, знань і переконань громадянина (особистості, в контексті її співіснування з владою певної країни), уміння застосовувати їх у процесі громадсько-політичної діяльності, а також зміст і якість соціальних цінностей, традицій та норм, що регулюють політичні відносини [16];
- естетичну культуру особистості – сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ навколишньої дійсності, творів мистецтва, бажання і необхідність вносити прекрасне в навколишній світ, оберігати природну красу [6, с. 202-205];
- етичну культуру особистості – з «оцінка людини з погляду її поведінки в житті, суспільстві, її моральності, честі, порядності, дружби, кохання, бажання і вміння жити в злагоді з власною совістю і світом, позбавлятися гріховності, творити добро» [19, с. 62];
- економічну культуру особистості – синтез економіко-фінансової грамотності та психологічних якостей людини, завдяки яким вона включається в економічну сферу суспільства як суб'єкт економічної діяльності [13, с. 3-16];
- екологічну культуру особистості – рівень сформованості системи наукових знань про взаємодію людини, суспільства і природи; екологічних ціннісних орієнтацій, норм і правил; морально-естетичного ставлення до природи; умінь і навичок з вивчення природи та її охорони [7];
- професійну культуру особистості – цілісне особистісне утворення, сутністю якого є діалектичний зв'язок усіх елементів культури індивіда, яке динамічно та нелінійно розвивається, специфічно проявляючись у сфері професійної діяльності та спілкування [10], а також включає в себе певні особистісні якості, норми ставлення до різних складових професійної діяльності [12];
- правову культуру особистості – зумовлений правовою культурою суспільства ступінь правової розвиненості, ціннісної інформаційно-правової освіченості особи, що дає їй змогу адекватно орієнтуватися у різних правових ситуаціях, дотримуватися правомірної поведінки [17];
- художню культуру – це культура виробництва мистецтва, культура його розповсюдження, пропаганди, культура його сприйняття, розуміння, культура насолоди мистецтвом [3].

Розглянемо детальніше підходи до визначення естетичної та художньої культури.

Л. Зязюн визначає естетичну культуру як специфічний, емоційно-почуттєвий досвід людини, який через потреби, мотиви, установки тощо зумовлює відношення людини до предметів і явищ об'єктивного світу та їх оцінку в парадигмі позитивне-негативне [9, с. 101-108].

Я. Мамонтов під поняттям «естетична культура» розумів складну якість цілісної особистості, спрямовану на гармонізацію всіх сторін життєдіяльності людини та її взаємовідносин з навколишнім середовищем. До складових естетичної культури

особистості науковець відносить: естетичне споглядання (естетичне сприйняття), яке полягає в естетичній оцінці особистістю власного духовного світу, навколишньої дійсності; естетичне ставлення до творів мистецтва; мистецька творчість, яка передбачає діяльність особистості на перетворення й удосконалення її внутрішнього світу та оточуючого середовища за законами добра і краси [18, с. 28-31].

О. Шумейко наголошує, що рівень естетичної культури виявляється у розвитку усіх компонентів естетичної свідомості. Естетична свідомість, за думкою автора, - це форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в естетичних поглядах та художній творчості.

У структурі естетичної свідомості автор виділяє:

- естетичні сприйняття виявляються у спостережливості, умінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість від побаченого;

- естетичні почуття – це почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в навколишній дійсності, творах мистецтва;

- естетичні судження передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища;

- естетичні смаки постають як емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного, мають вибіркового суб'єктивний характер;

- естетичний ідеал – це своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює навколишню дійсність [21].

До питання співвідношення понять естетичної культури та художньої культури існують різні підходи.

В. Большаков розуміє художню культуру в трьох її проявах. Художня культура особистості являє собою, по-перше, розвиток у людей і реалізацію в їх житті художніх здібностей, здібностей створювати художні цінності і сприймати їх у цій якості. По-друге, культура художня - це саме створення художніх цінностей, художня творчість, тобто художня обробка, художнє оформлення, облагороджування, одухотворення різних матеріалів, речей, процесів тощо, а також – творіння штучних, естетично та художньо значущих, форм і сенсів, створення творів мистецтва. По-третє, художня культура особистості виявляється у функціонуванні художніх цінностей, облагороджування, одухотворення людини в процесі взаємодії з ними [2].

Художню культуру як засіб формування естетичної свідомості розглядає Б. Єрасов. Художня культура, відбиваючись у свідомості людей, формує естетичну свідомість і її культурні форми. Становлення і розвиток естетичної культури особистості – процес поетапний, що протікає під впливом демографічних, соціальних і соціально-психологічних та інших факторів. У ньому задіяні механізми як стихійного, так і свідомого (цілеспрямованого) характеру, що визначаються в цілому середовищем спілкування і умовами діяльності індивідів, їх естетичними параметрами [8].

Н. Зеленська взаємозв'язок естетичної та художньої культури демонструє через визначення естетичного та художнього смаку. Естетичний смак – це поняття ширше, ніж смак художній, стверджує авторка, він виявляється у ставленні до мистецтва. Представники творчих професій (письменники, музиканти, художники, дизайнери), володіючи художнім смаком, мають, безумовно, і естетичний смак, який виявляє своє естетичне ставлення до об'єктивної дійсності загалом і до окремих її галузей. Художній смак – це й відчуття, розуміння краси в житті, це й передача почуття прекрасного у своїй творчості [14, с. 74-78].

Як наголошує Л. Арістова, змістовним ядром художньої культури є мистецтво, яке в синтезованому вигляді відтворює чуттєві уявлення людини про навколишню дійсність. Мистецтво втілює в собі надзвичайно потужну здатність розвивати людину. Людина звертається до мистецтва у пошуках істини й сенсу життя. У процесі сприйняття та осмислення трагічного і комічного, прекрасного і потворного, піднесеного і низького виховується та розвивається особистість [1].

В. Каминін виводить поняття художньо-естетичної культури як особливого виду естетичної культури, результат художньої діяльності як діяльності нової якості. В результаті такої діяльності формується культура, яку можна визначити як художньо-естетичну [11, с. 96-102].

Як складну інтегровану якість особистості, що має прояв в емоційному відгуку на художній зміст творів мистецтва та передбачає розвиненість емоції, почуття, інтересів, потреб, уподобань, ставлень, художньо-естетичну культуру визначає І. Онишук. Основи культури особистості, художньо-естетичної в тому числі, формуються у результаті художньо-творчої діяльності з освоєння еталонів краси в мистецтві та довкіллі. Художньо-естетична культура формується в умовах інтеграції естетичної, художньої-продуктивної діяльності як культуротворчий, емоційно забарвлений процес [15, с. 62-70].

З вище зазначеного можемо зробити висновок, що найбільш специфічна форма естетичної діяльності – художня творчість, а найбільш високий рівень естетичних здібностей – творчі здібності, здібності до створення чогось нового, незвичного.

Отже, на нашу думку, художньо-естетичну культуру можемо розглядати як цілісну систему сприйняття художньо-естетичних цінностей та надбань, а також як процес формування естетичної свідомості через емоційне ставлення до таких цінностей і художньо-естетичного смаку, через втілення емоцій, що викликані художньо-естетичним змістом творів мистецтва у власній творчій діяльності.

Стрижневою категорією художньо-естетичної культури виступає мистецтво, яке є засобом формування художньо-естетичної культури, з одного боку, через сприйняття існуючих надбань мистецтва, з іншого боку, – через мистецтво, як діяльність, створення нових мистецьких творів.

Використана література:

1. Арістова Л.С. Художня культура як засіб формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва.
2. Большаков В.П. Культура як форма людяності. Навчальний посібник. - Великий Новгород, 2000.
3. Вишняков В.І. Культурологія http://lubbook.org/book_457_glava_7_Тема_7_Pravove_reguljuvannja_.html
4. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Логос, 2003. – 248с.
5. Есин А.Б. Введение в культурологию: Основные понятия культурологии в систематическом изложении: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 216 с.
6. Эстетика: Навч. посіб. / М.П. Колесніков, О.В. Колеснікова, В.О. Лозовой та ін.; За ред. В.О. Лозового. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 208 с.
7. Журлова І. В., Сівашінская Є. Ф. Педагогіка сучасної школи: курс лекцій для студентів пед. спеціальностей вузів; під заг. ред. Є. Ф. Сівашінської. - Мінськ: Екоперспектива. - 212 с., 2009.

8. Єрасов Б.С. Соціальна культурологія: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. - М., 2000.
9. Зязюн Л.І. Артистичне виховання учнів у школах і ліцеях Франції в контексті сучасної естетичної теорії // Теорія і практика управління соціальними системами 3(4) 2001.
10. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ісаєнко Світлана Анатоліївна. – К., 2009.– 227 с.
11. Каминін В. Є. Естетична культура як система ціннісно-сміслових інтенцій у професійній підготовці майбутніх візажистів-стилістів / В. Є. Каминін // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 11, ч. 2.
12. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: Навчально-методичний посібник. – К.: УДЦССМ, 2001. – 220 с.
13. Москаленко В. В. Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель // Соціальна психологія. - 2006. - № 3.
14. Н. О. Зеленська, Естетична й художня культура – найважливіші складові формування творчої особистості // Вісник Житомирського державного університету. - Випуск 2 (74). - Педагогічні науки. 2014. – С. 21-29.
15. Онищук І. А. До проблеми формування основ художньо-естетичної культури у старших дошкільників // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2013. - Вип. 17(2).
16. Політична культура // Юридична енциклопедія: В 6 томах. / Редколегія: Ю.С. Шемиученко (відп. ред.) та інші. — К.: «Українська енциклопедія», 1998.
17. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник / О. Ф. Скакун; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - К. : Правова єдність, 2011. - 520 с.
18. Сутність поняття «естетична культура вчителя»: теоретичний аспект/ Г. Сотська //Мідж сучасного педагога. - 2013. - № 7.
19. Українська та зарубіжна культура: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. — К.: КНЕУ, 2003. — 367 с.
20. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Проблема людини та її меж : Навч. пос. / Під ред. Н. Хамітова. – К.: КНТ, 2006. – 296с.
21. Шумейко О. А. Естетичне виховання та естетична культура в системі духовного розвитку студентів /О. А Шумейко //Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи. – Харків. – 2014.

БОВАНЕНКО ОЛЬГА АЛЕКСАНДРОВНА. Анализ научных подходы к определению понятия «эстетическая» и «художественная культура» в работах отечественных и зарубежных исследователей.

В статье проанализированы составляющая и уровни культуры личности, что описаны в работах отечественных и зарубежных исследователей. Детализировано виды культуры личности. А также раскрыта сущность понятия «эстетическая культура» и «художественная культура» личности. Охарактеризованы взаимосвязь «эстетической» и «художественной» культуры в процессе формирования личности. Подано обобщённое определение художественно-эстетической культуры.

Ключевые слова: культура личности, индивидуальная культура, составляющая культуры личности, уровни культуры личности, политическая культура, эстетическая культура, нравственная культура, экономическая культура, экологическая культура, профессиональная культура, правовая культура, художественная культура, эстетическое восприятие, эстетические чувства, этические вкусы, художественные

ценности, взаимосвязь эстетической и художественной культуры художественно-эстетическая культура.

BOVANENKO OLGA. *Analysis of scientific approaches to the definition of the concept of "aesthetic" and "artistic culture" in the works of domestic and foreign researchers.*

The article analyzes the components and levels of cultural identity in the works of local and foreign researchers. Detailed kinds of cultural identity. And also the essence of the concept of «aesthetic culture» and «art culture» personality. Characterized the relationship «aesthetic» and «art» culture in the process of identity formation. Posted generalized definition of art-aesthetic culture.

Key words: culture personality, individual culture that make cultural identity, level of cultural identity, political culture, aesthetic culture, ethical culture, economic culture, ecological culture, professional culture, legal culture, art culture, aesthetic perception, aesthetic sense, aesthetic taste, art values, the relationship of aesthetic and art culture, art-aesthetic culture.

УДК 364-362

Бутриновська У.П.

ГРУПИ САМОДОПОМОГИ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті здійснено характеристику й визначено особливості явища самодопомоги. Групи самодопомоги це формальні об'єднання людей з метою змін у психології чи поведінці учасників. Ефективність роботи груп самодопомоги полягає в тому, що люди, які вдало вирішили особисті проблеми є найкращими помічниками в порівнянні з професіоналами, що не мають власного досвіду, а також те, що допомагаючи один одному, учасники допомагають і самим собі. У даному дослідженні представлено класифікацію груп самодопомоги, основні засади та принципи діяльності, правила організації їхньої роботи. Наведено найбільш відому типологію груп самодопомоги. Обґрунтовано значення груп самодопомоги та їхній позитивний вплив на членів. Визначено основні труднощі та шляхи їх вирішення при формуванні груп самодопомоги, виділено головні етапи створення груп самодопомоги. Охарактеризовано фактори ефективності груп самодопомоги.

Ключові слова: самодопомога, групова психотерапія, самоактуалізація, зворотній зв'язок, групова динаміка.

Модерний динамічний розвиток суспільства та технологій ставить перед особистістю все більше вимог, що без сумніву впливає на її психологічний стан. Для сучасної людини звичною справою є стрес, депресії, особистісні кризи. Разом з тим, завдяки вільному доступу до величезної кількості інформації росте зацікавлення психологічною літературою, що в свою чергу сприяє утворенню такого явища як психологічна самодопомога.

Самодопомогу можна охарактеризувати як процес пошуку індивідом дієвих механізмів вирішення психологічних проблем з допомогою аналізу внутрішніх переживань, відчуттів, спостереження за ним, виокремлення їх окремих аспектів та виконання певних психотехнік і вправ.